

's Morgens om tien uur zetten de eerste stoeten zich in beweging.

'Men dacht niet meer aan eigendom of goed, winkeliers deelden hun waren gratis uit, goederen hadden geen waarde meer, alleen nog maar het leven. Ter kerke gaan kon men niet meer, honderden waren op straat, beladen en bekapt, de meesten in hun beste kleren, men trok de kinderen voort, voort . . . we moeten weg, voordat de bommen vallen!'¹

's Avonds laat op 13 mei bevonden zich tegen de vijf-en-twintigduizend geëvacueerden in Hoogstraten en omgeving, bijna twintigduizend in de buurt van Zundert. De leider van de Zundertse groep (onderweg waren door Duitse beschietingen dertien doden gevallen) vernam de volgende ochtend dat Breda door de Duitsers bezet was; hij trok niet verder; zijn groep was binnen enkele dagen in de oude woonplaats terug. De groep uit Hoogstraten verwijderde zich daarentegen steeds verder van Breda² – haar zullen wij in ons voorlaatste hoofdstuk in België opnieuw tegenkomen, en niet als enige groep Nederlanders. Van de militairen der Peel-Raamstelling kwam namelijk ook een deel in België terecht. Zij werden er aanvankelijk veelal argwanend bekeken: uit de radio had men immers vernomen dat er Duitsers waren die in het Nederlandse uniform opereerden; verscheidene groepen werden, alvorens naar Antwerpen doorgezonden te worden, aan de grens ontwapend. 'De Belgen', verklaarde de commandant der ook al naar Antwerpen trekkende marechaussees, 'hielden ons eerst voor *franc-tireurs* en dachten dat wij verklede Duitsers waren. Ik werd met twee pistolen op mijn borst ontvangen.'³

Een deel van de troepen die Antwerpen bereikten, werd naar Zeeuws-Vlaanderen doorgestuurd, anderen kwamen uit Noord-Brabant rechtstreeks in andere delen van Zeeland aan: op Schouwen-Duiveland, op Tholen, op Walcheren; 'naar ruwe schatting' op laatstgenoemd eiland vijf-en-twintighonderd tot drieduizend man⁴, grotendeels 'als horden' arriverend:

'Zij kwamen op allerlei soorten militaire en burgervrachtauto's, in autobussen, personenauto's en op rijwielen. Sommige groepen waren geheel zonder kader, andere bestonden bijna uitsluitend uit officieren. Er waren volledig bewapende, gedeeltelijk bewapende en geheel ontwapende groepen en manschappen. Sommigen, waaronder vooral de officieren, maakten een vermoede en terneer-geslagen indruk; de meesten echter waren opgeschroefd vrolijk en maakten grappen.'⁵

¹ K. van Waelre: *In de maalstroom van de oorlog. De lijdensweg van de burgers van Breda* (1940), p. 19–20. ² Koolhaas Revers: *Evacuatie*, p. 465–74. ³ Getuige D. J. H. N. den Beer Poortugael, *Enq.*, dl. VIII c, p. 118. ⁴ Nierstrasz: *Noord-Limburg en Noord-Brabant*, p. 430. ⁵ Kamerling: *Zeeland*, p. 22.